

การมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคมของประชาชน
ในชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา
Participation in Community Enterprise and Social Quality of
People in Thakham Community, Thakham Sub-district,
Hatyai District, Songkhla Province

รังสิตา บุญโชติ¹ อาแว มะแ่²

¹นักศึกษาระดับปริญญาโท หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพัฒนาสังคม
สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำคณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

¹rungsita.boon@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในวิสาหกิจชุมชนในชุมชนท่าข้าม 2) ศึกษาคุณภาพสังคมในมิติต่าง ๆ ของประชาชนในชุมชนท่าข้าม และ 3) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคมของประชาชนในชุมชนท่าข้าม การรวบรวมข้อมูลใช้วิธีการสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 365 คน ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่มเป็นรายหมู่บ้าน ตามสัดส่วนประชากรในแต่ละหมู่บ้าน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมาน คือ ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน ผลการศึกษาพบว่า 1) ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนในชนท่าข้ามโดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.75 2) ระดับคุณภาพสังคมโดยรวมของประชาชนในชุมชนท่าข้าม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.02 3) การมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนโดยรวมกับคุณภาพของสังคมโดยรวมมีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อันเป็นการยอมรับสมมติฐานทั่วไปที่ตั้งไว้ในการศึกษาครั้งนี้

คำสำคัญ การมีส่วนร่วม; วิสาหกิจชุมชน; คุณภาพสังคม

Abstract

This study aimed to: 1) investigate the people's participation in community enterprises in Thakham community; 2) assess the social quality of people in Thakham community; and 3) analyze the relationship between the level of people's participation in community enterprises and the level of social quality of people in Thakham community. Data were collected by means of interview using a structured questionnaire from the sample size of 365. This sample was drawn from members of all existing community enterprises employing the village-

based cluster sampling technique proportional to members of each village. Both descriptive statistics and inferential statistics were used in analyzing the data. Descriptive statistics used included frequency, percentage, mean, and standard deviation. While inferential statistics used was Pearson's Product Moment Correlation Coefficient. The results revealed that the overall level of people's participation in community enterprises was high in Thakham community with the average score of 3.75. The overall level of social quality of people in Thakham community was also high with the average of 4.02. The overall level of people's participation in community enterprises was correlated significantly with the overall level social quality at .01. This finding proved that the general hypothesis set in this study was correct.

Keywords: Participation; Community Enterprise; Social Quality

ความสำคัญและที่มาของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงจากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพมาเป็นระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของประเทศไทยตลอดเวลากว่า 50 ปีที่ผ่านมา ตั้งแต่เริ่มใช้แผนพัฒนาของชาติ มีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคม จากสังคมเกษตรกรรมที่เน้นการพึ่งตนเองในครัวเรือนและชุมชนมาเป็นสังคมที่อิงอยู่กับระบบเศรษฐกิจแบบตลาดภายใต้ระบอบทุนนิยมที่ใหญ่กว่า แม้ว่าการพัฒนาตามแนวทางนี้ทำให้มีความเจริญด้านวัตถุ เทคโนโลยี ระบบสารสนเทศ และการคมนาคมขนส่งที่สะดวกสบาย ในขณะเดียวกันก็ส่งผลให้เกิดปัญหา ความเหลื่อมล้ำของรายได้ เกิดช่องว่างระหว่างคนจนและคนรวยอย่างเห็นได้ชัด สภาพของครอบครัวและชุมชนอ่อนแอลง (เสรี พงศ์พิศ, 2541, น. 50) ต่อมารัฐได้ปรับทิศทางการพัฒนา โดยการปฏิรูปที่มุ่งสร้างคุณค่าใหม่ของสังคมไทย และให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยให้คนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้เพื่อลดปัญหาที่เกิดขึ้นดังกล่าวข้างต้น (ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ, 2543, น. 140) การปรับเปลี่ยนนี้ได้ดำเนินการอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน โดยในระยะหลังได้น้อมนำกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ฯ เรื่อง “เศรษฐกิจพอเพียง” อันเป็นแนวคิดที่มุ่งเน้นการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนและใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างเหมาะสม เพื่อนำมาสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบเศรษฐกิจของครอบครัวเรือนและชุมชนในชนบทเป็นสำคัญ (ปิยฉัตร ภมรสุต, 2548, น. 38)

เพื่อให้เกิดผลในทางปฏิบัติ รัฐบาลได้กำหนดแนวทางในการจัดทำแผนงานและโครงการพัฒนาเศรษฐกิจตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้วยการส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักนำทรัพย์สินหรือทรัพยากรด้านต่างๆ ที่มีอยู่มาทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้น สามารถสร้างรายได้ผ่านการพัฒนาอาชีพที่มุ่งให้เกิดความยั่งยืน คนในชุมชนมองเห็นค่าในทรัพย์สินทั้งของตนเองและของชุมชน สามารถสร้างมูลค่าเพิ่ม และนำมาเป็นปัจจัยในการสร้างรายได้แก่คนในชุมชน โดยทรัพย์สินที่มีอยู่นี้ไม่ได้หมายถึงเพียงที่ดินและเงินทองเท่านั้น แต่หมายรวมถึงความรู้ ภูมิปัญญา ท้องถิ่น วัฒนธรรม ทักษะฝีมือ วัสดุตามธรรมชาติ พืชผลทางการเกษตรที่มีอยู่ในชุมชน ฯลฯ อันสามารถพัฒนาร่วมกันจนเกิดเป็นวิสาหกิจชุมชนขึ้น (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2549) จะเห็นได้ว่า การส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเป็นอีกแนวทางหนึ่งของการพัฒนาชุมชนที่สอดคล้องกับหลักปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเน้นการพึ่งพาตนเองเป็นเป้าหมายหลัก ทั้งนี้เพราะวิสาหกิจชุมชนเป็นกิจการที่สามารถสร้างรากฐานชีวิตและรากฐานเศรษฐกิจของชุมชนให้มีลักษณะเป็นองค์รวมและบูรณาการ อีกทั้งยังเชื่อมโยงกันระหว่างความหลากหลายทางชีวภาพ ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการพึ่งพาอาศัยอย่างเกื้อกูลกัน อันก่อให้เกิดผลทวีคูณ (เสรี พงศ์พิศ, 2541, น. 137)

ชุมชนท่าข้ามเป็นชุมชนหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนา โดยใช้กระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ผ่านการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาที่ส่งเสริมการรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลานาน จึงปรากฏว่ามีการรวมตัวเป็นกลุ่มกิจกรรมย่อย ๆ ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนหลายกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มแม่บ้านเกษตรกร กลุ่มโรงสีข้าวชุมชน กลุ่มผลิตปุ๋ยชีวภาพ และกลุ่มออมทรัพย์ ซึ่งส่วนใหญ่ดำเนินการในลักษณะของวิสาหกิจชุมชนที่ประสบความสำเร็จจนเป็นที่ยอมรับสูง ทั้งจากคนในชุมชนและภายนอกชุมชน ส่งผลให้ชุมชนท่าข้ามมีชื่อเสียงด้านการพัฒนาตามแนวทางการมีส่วนร่วมอย่างกว้างขวาง และน่าจะเป็นปรากฏการณ์ที่ช่วยเสริมสร้างคุณภาพสังคมของประชาชนได้เป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามที่ผ่านมายังไม่ได้มีการวิจัยอย่างเป็นระบบถึงการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนต่างๆ ในชุมชนนี้ว่า มีส่วนในการสร้างคุณภาพสังคมแก่สมาชิกของกลุ่มเพียงใด

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น จึงน่าสนใจมากหากจะทำการศึกษาความเชื่อมโยงระหว่างการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคมของประชาชนในชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอบางบาล จังหวัดสงขลา เพื่อจะได้เข้าใจถึงประโยชน์ของการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ต่อการพัฒนาสังคม ตามกรอบแนวคิดคุณภาพสังคม (Social Quality Concept) ในชุมชนท้องถิ่น และนำผลจากการศึกษาไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมบนฐานของชุมชนท้องถิ่น ในรูปแบบที่เหมาะสม อันจะช่วยยกระดับคุณภาพสังคมให้แก่คนในชุมชนอื่นๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนของประชาชนในชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอบางบาล จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาคุณภาพสังคมในมิติต่างๆ ของประชาชนในชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอบางบาล จังหวัดสงขลา
3. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคมของประชาชนในชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอบางบาล จังหวัดสงขลา

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตการวิจัยแบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) ขอบเขตด้านเนื้อหา เป็นการศึกษาระดับการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนและระดับคุณภาพสังคมในมิติต่างๆ ของประชาชนในชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอบางบาล จังหวัดสงขลา เพื่อมุ่งตอบคำถามว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคมของ

ประชาชนเป็นอย่างไร และ 2) ขอบเขตด้านประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้ทำการศึกษาเฉพาะสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มต่างๆ ในชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งครอบคลุมทั้งหมด 8 หมู่บ้าน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้นจำนวน 4,223 คน และกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 365 คน

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนา

Cohen and Uphoff (1977 อ้างถึงในสุมนา เกิดสินธุ์ชัย, 2550, น. 12) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาไว้ว่า เป็นกระบวนการในการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาตามโครงการที่ได้ตกลงกันไว้ โดยมีการแบ่งปันผลประโยชน์จากโครงการ รวมทั้งการติดตามตรวจสอบประเมินผลโครงการด้วย ในขณะที่ ธนสาร บัลลังก์ปัทมา (2551, น. 30) ได้อธิบายการมีส่วนร่วมเพิ่มเติมว่า เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามาร่วมดำเนินกิจกรรมของโครงการที่มีการดำเนินการร่วมกันอย่างเป็นขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาปัญหา การวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจแก้ไขปัญหาและการประเมินผล ทั้งนี้เพื่อขับเคลื่อนให้กิจกรรมของโครงการนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยยึดหลักการ 4 ประการ คือ หลักร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตรวจสอบและร่วมรับผิดชอบ ดังนั้น จึงพอจะสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา หมายถึง การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มในการดำเนินการโครงการการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ และร่วมรับผิดชอบในโครงการหรือกิจกรรมการพัฒนาซึ่งดำเนินการในรูปแบบของกลุ่ม (Group) หรือการกระทำร่วมกัน (Collective Action) อันจะนำไปสู่ประสิทธิผล เกิดประสิทธิภาพการพัฒนาและมีการกระจายผลอย่างเป็นธรรม

สำหรับรูปแบบของการมีส่วนร่วมในการพัฒนา Cohen and Uphoff (1977 อ้างถึงในสุมนา เกิดสินธุ์ชัย, 2550, น. 13) และ World Health Organization (อ้างถึงในสุวิทย์ สมบัติ, 2540, น. 44) ได้อธิบายว่าประกอบด้วย การมีส่วนร่วม 4 ด้านที่สำคัญ คือ 1) ด้านการวางแผนและการตัดสินใจ (Planning and Decision Making) ซึ่งให้ความสำคัญกับการลำดับความสำคัญของปัญหา แล้วจึงตัดสินใจเลือกแนวทางและกลุ่มเป้าหมายที่จะดำเนินการแก้ปัญหา 2) ด้านการดำเนินกิจกรรมหรือปฏิบัติการ (Implementation) เป็นช่วงที่ต้องพิจารณาความเหมาะสมของคนที่จะเข้าร่วมและวิธีการดำเนินกิจกรรม โดยการจัดวางคนให้เหมาะสมกับมีวิธีการต่างๆ เช่น การช่วยประสานงาน การบริหารงาน การช่วยเหลือทางด้านทรัพยากร 3) ด้านการรับผลประโยชน์ (Benefits) เป็นการร่วมพิจารณาจัดสรรและรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินโครงการ ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ อีกทั้งยังมีการกระจายผลประโยชน์ภายในกลุ่มอย่างทั่วถึง และ 4) ด้านการติดตามประเมินผล (Monitoring and Evaluation) เป็นการตรวจสอบและควบคุมการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด เพื่อที่จะได้เห็นข้อบกพร่องหรืออุปสรรคต่างๆ ที่ประสบ อันจะช่วยให้สามารถหาหนทางแก้ไขหรือให้ความช่วยเหลือให้โครงการบรรลุผลดังที่ต้องการและทันการณ์

แนวคิดวิสาหกิจชุมชน

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล (2554, น. 32) ได้นิยามคำว่าวิสาหกิจชุมชนไว้ว่า เป็นการประกอบการโดยชุมชนที่มีสมาชิกในชุมชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ดำเนินการทั้งทางด้านการผลิต การค้าและการเงิน มีการใช้ปัจจัยการผลิตในชุมชนให้ออกดอกออกผลในทางเศรษฐกิจด้วยการสร้างรายได้และอาชีพ ส่วนในด้านสังคม ช่วยให้เกิดการผสมผสานสัมพันธ์ที่ดีระหว่างสมาชิกชุมชน ด้วยการให้ครอบครัวและเพื่อนบ้านร่วมคิดร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ แบ่งทุกข์แบ่งสุขซึ่งกันและกัน ผ่านกระบวนการการประกอบการของชุมชน ในขณะที่ เสรี พงศ์พิศ (2548, น. 83) ได้อธิบายว่า วิสาหกิจชุมชนคือการประกอบการขนาดเล็กที่มีการจัดการทุนของชุมชนโดยชุมชน และเพื่อชุมชน ด้วยการนำความรู้ ภูมิปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนมาผสมผสานกับความรู้สากล นอกจากนี้เขายังได้เน้นให้เห็นลักษณะสำคัญของวิสาหกิจชุมชนว่า เป็นวิถีคิดใหม่ที่เกิดจากการเรียนรู้ซึ่งกันและกันของคนในชุมชนได้ค้นพบทุนที่แท้จริงของตนเอง และเป็นวิธีการที่ก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มต่อทรัพยากรในชุมชนและส่งเสริมให้สมาชิกชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ทั้งนี้ชุมชนที่มีฐานทรัพยากรและทุนชุมชนที่มั่นคงย่อมมีความเข้มแข็ง นอกจากนี้เขายังได้อธิบายเพิ่มเติมถึงที่มาของวิสาหกิจชุมชนว่า เกิดจากการที่คนกลุ่มหนึ่งในชุมชนมารวมมือกันทำอะไรบางอย่างที่เกี่ยวกับการผลิต การแปรรูป การจัดการทรัพยากร การจัดการทุน และการจัดการตลาด โดยมีการซื้อขายในลักษณะของสหกรณ์ แต่แตกต่างกันที่ระเบียบและกฎเกณฑ์ ซึ่งวิสาหกิจชุมชนเน้นการแบ่งปันและการช่วยเหลือกันมากกว่าการแข่งขัน (เสรี พงศ์พิศ, 2552) จึงสรุปได้ว่า วิสาหกิจชุมชน เป็นกิจการที่ชุมชนดำเนินการ โดยที่คนในชุมชนเป็นเจ้าของ ลักษณะของกิจกรรมอาจเป็นการผลิตสินค้า การให้บริการ หรือกิจกรรมอื่น ๆ เพื่อสร้างรายได้ โดยมุ่งให้เกิดการพึ่งตนเองของครอบครัว ชุมชน และการพึ่งพาระหว่างชุมชนที่เป็นภาคีเครือข่าย มีการนำทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน อันได้แก่ ความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น วิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี และทรัพยากรในท้องถิ่น ผสมกับการบริหารจัดการสมัยใหม่ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจและสังคม อีกทั้งยังส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ของชุมชน ให้มีการจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อมเพื่อประโยชน์ของสมาชิกชุมชนในระยะยาว

หลักการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเน้นเพื่อส่งเสริมการพัฒนาบนฐานของเศรษฐกิจชุมชน อันเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพอเพียง ให้ได้รับการส่งเสริม การเรียนรู้และการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่น นำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างรายได้ควบคู่กับการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพราะมีบางครัวเรือนและชุมชนอยู่ในระดับที่ไม่พร้อมจะเข้ามาแข่งขันทางการค้าโดยลำพังในระบบการแข่งขันเสรี (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน, 2549)

หลักการจัดการวิสาหกิจชุมชนสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ด้าน คือ การจัดการกลุ่ม การจัดการการผลิต การจัดการการตลาด และการจัดการด้านการเงินและบัญชี เนื่องจากการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชนมักทำในกลุ่ม การจัดการกลุ่มจึงมีความสำคัญมากและส่งผลเชื่อมโยงถึงการจัดการด้านอื่นๆ ทั้งหมด ในการจัดการกลุ่มจึงเน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างเป็นทางการ ตั้งแต่การร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมบริหารงาน และร่วมในกิจกรรมการลงทุนและการทำธุรกิจ ผลของการมีส่วนร่วมนี้จะนำไปสู่การพัฒนาระเบียบ ข้อบังคับ และกติกาของ

กลุ่ม การบริหารจัดการที่มีความโปร่งใส และการพัฒนาการเรียนรู้ของสมาชิก อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนให้ประสบความสำเร็จ (จักรี สุจริตธรรม, 2546)

แนวคิดคุณภาพสังคม

แนวคิดคุณภาพสังคม (The Social Quality Concept) เป็นแนวคิดที่พยายามอธิบายระดับการพัฒนาของแต่ละสังคม โดยให้ความสำคัญกับขอบเขตที่ประชาชนสามารถเข้าร่วมในวิถีทางสังคมและเศรษฐกิจของสังคม หรือชุมชนที่พวกเขาเป็นสมาชิกอยู่ อันจะช่วยส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของแต่ละบุคคล และมุ่งสร้างความอยู่ดีมีสุขแก่ตัวเขาเองและสังคมที่เขาอยู่ เป็นแนวคิดที่พิจารณามิติต่างๆ ของการพัฒนา ทั้งในส่วนที่เป็นวัตถุวิสัย (Objective Dimension) ส่วนที่เป็นอัตตวิสัย (Subjective Dimension) (อาแว มะแส, 2554) นอกจากนี้ Beck *et al.* (1997 อ้างถึงใน สุรสิทธิ์ วชิรขจร, 2553ก, น. 20) ได้จำแนกมิติของคุณภาพสังคมย่อยออกไปอีกเป็น 4 มิติที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ 1) ความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ (Socio-economic Security) หมายถึง ความต้องการพื้นฐาน ซึ่งสนองตอบความจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันของบุคคล 2) ความสมานฉันท์ทางสังคม (Social Cohesion) ซึ่งเกี่ยวข้องกับกระบวนการที่ส่งเสริมหรือลดทอนความเข้มแข็งของเครือข่ายความร่วมมือทางสังคม หรือโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม 3) การยอมรับเป็นสมาชิกของสังคม (Social Inclusion) เกี่ยวข้องกับความเสมอภาคหรือเท่าเทียมกันของสมาชิกในสังคม และ 4) การเสริมสร้างพลังทางสังคมให้แก่ประชาชน (Social Empowerment) หมายถึง ความรู้สึกหรือสำนึกในความสามารถส่วนบุคคลในอันที่จะเข้ามีส่วนร่วมในทางสังคม เศรษฐกิจ การเมืองและวัฒนธรรม

การที่จะพัฒนาสังคมใดให้ไปสู่สังคมที่มีคุณภาพได้นั้น ถิลวลดี บุรีกุล (2553, น. 97) ได้อธิบายว่าเป็นการบูรณาการเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพของชีวิตมนุษย์ที่อยู่ในสังคมนั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการตระหนักตน การมีส่วนร่วมในการสร้างอัตตลักษณ์ในชีวิตประจำวัน รวมถึงการมีส่วนร่วมด้านเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการพัฒนาชุมชน ภายใต้อาณัติที่เสริมสร้างความเป็นอยู่ที่ดีและเป็นไปตามศักยภาพของแต่ละคน ในขณะที่ Berman and Philips (2000 อ้างถึงใน อาแว มะแส, 2554) ได้อธิบายว่า การที่จะคว่าสังคมมีคุณภาพมากเพียงใด ต้องพิจารณาถึงผลลัพธ์ที่เกิดจากการตระหนักถึงศักยภาพของคนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของประชาชน ซึ่งในประเด็นนี้ สุรสิทธิ์ วชิรขจร (2553ข) ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า สังคมที่มีคุณภาพ หมายถึง สังคมที่ประสบความสำเร็จในด้านเศรษฐกิจ และมีความเป็นธรรม โดยผ่านกระบวนการพัฒนาที่ประชาชนมีส่วนร่วม เมื่อมองไปที่ชุมชนชนบท อาแว มะแส (2554) ได้ตั้งข้อสังเกตที่น่าสนใจว่า ในบริบทของสังคมชนบท การทำกิจกรรมร่วม (Collective Action) ของคนในชุมชน ซึ่งมักจะปรากฏออกมาในรูปของกลุ่มกิจกรรมต่างๆ เป็นเครื่องมือการพัฒนาที่สำคัญที่จะช่วยยกระดับคุณภาพสังคม บนฐานของทรัพยากรและทุนด้านต่างๆ ที่คนในชุมชนชนบทมี และคุ้นเคย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ถิวิลาตี บุรีกุล (2553) ได้ศึกษาเรื่องคุณภาพของสังคมในประเทศไทย พบว่า ด้วยปัญหาความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศไทย รัฐบาลจึงมีความพยายามที่จะสร้างความเข้มแข็งทางสังคม ด้วยการกำหนดนโยบายต่าง ๆ ที่เน้นการรวมตัวของสังคม ทั้งนี้ที่ผ่านมามานไทยมีความรู้สึถูกแบ่งแยกทางสถานภาพที่แตกต่างกันเป็นสำคัญ มีความเปราะบางด้านความสามัคคี เพราะการลดลงของความไว้วางใจกัน รวมถึงการขาดความเชื่อมั่นในสถาบันต่าง ๆ โดยเฉพาะสถาบันการเมือง สิ่งที่จะยึดเหนี่ยวความสามัคคีให้เกิดขึ้นได้ คือ ความมีอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจในความเป็นไทยที่มีสูง

อาแว มะแส (2554) ได้ศึกษาเรื่อง บทบาทของกิจกรรมร่วมในการเสริมสร้างคุณภาพสังคมในชุมชนชนบทไทย โดยการวิเคราะห์กรณีของ 2 ชุมชนในภาคใต้ ตามกรอบแนวความคิดคุณภาพสังคม ผลการวิเคราะห์สะท้อนให้เห็นว่า การทำกิจกรรมร่วมเป็นเครื่องมือในการพัฒนาที่มีผลอย่างสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพสังคมในชุมชนชนบทในทุกด้าน อีกทั้งยังเอื้อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์อย่างเชื่อมโยงและเกื้อกูลกันระหว่างมิติต่างๆของคุณภาพสังคมอีกด้วย

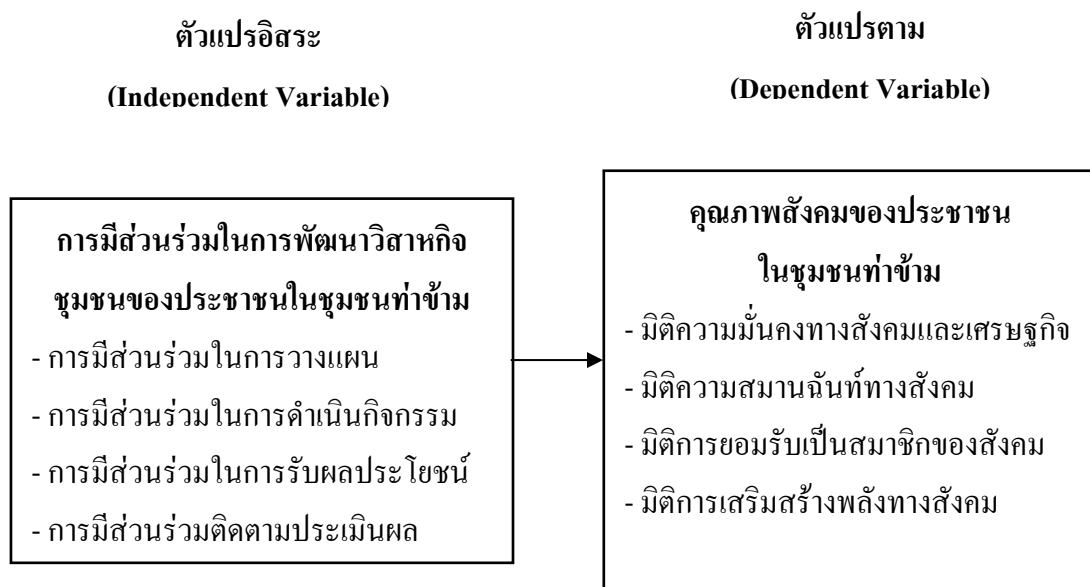
อาแว มะแส (2556) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การจัดสวัสดิการชุมชนผ่านกลุ่มออมทรัพย์ในฐานะที่เป็นทางเลือกในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในชนบทไทย พบว่า การพัฒนาตามแนวทางกระแสหลักในประเทศไทย แม้จะประสบความสำเร็จในการสร้างความเติบโตทางเศรษฐกิจและโครงสร้างพื้นฐานให้ทันสมัย แต่มีปัญหาในการจัดสวัสดิการให้ทั่วถึงคนทุกกลุ่มอย่างเท่าเทียมกัน โดยผู้ที่เสียเปรียบมักเป็นประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบท ปัญหาดังกล่าวได้กระตุ้นให้ชุมชนชนบทหลายชุมชนพยายามสร้างระบบสวัสดิการของตนเอง ด้วยการรวมกลุ่มระดมทรัพยากรจากสมาชิก มาดำเนินการในรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์ และนำผลกำไรจากการดำเนินงานบางส่วนมาจัดสรรเป็นสวัสดิการด้านต่าง ๆ ตามความเหมาะสม คุณลักษณะสำคัญของการบริหารจัดการกลุ่มออมทรัพย์คือมีความยืดหยุ่น และสอดคล้องกับปัญหาที่พบในแต่ละชุมชน การพัฒนาในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่น ในการสร้างความสามัคคี เสริมสร้างความเข้มแข็ง และสร้างระบบสวัสดิการที่มีความครอบคลุมในการเข้าถึงสูง จึงเป็นการช่วยลดความเหลื่อมล้ำระหว่างสมาชิกชุมชน และช่วยยกระดับคุณภาพของสังคมด้วย

ระเบียบวิธีการวิจัย

1. กรอบแนวคิดการวิจัย

กรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคมของประชาชนในชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา พัฒนาขึ้นมา โดยยึดรูปแบบการมีส่วนร่วมของ Cohen and Uphoff (1977 อ้างถึงในสุมนา เกิดสินธุ์ชัย, 2550, น. 13) และ World Health Organization (อ้างถึงในสุวิทย์ สมบัติ, 2540, น. 44) ซึ่งประกอบด้วย 4 ด้านที่สำคัญคือ 1) การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน 2) การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม 3) การมีส่วนร่วมด้านการใช้ประโยชน์ และ 4) การมีส่วนร่วมด้านการติดตามประเมินผล แล้วนำมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ในขณะเดียวกันยังได้มองอย่าง

เชื่อมโยงกับการเสริมสร้างคุณภาพสังคมมิติต่างๆ ตามที่ Beck *et al.* (1997 อ้างถึงในสุรสิทธิ์ วชิรขจร, 2553 ก. น. 20) ได้จำแนกไว้ ซึ่งประกอบด้วยมิติต่าง ๆ 4 มิติ ได้แก่ 1) ความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ 2) ความสมานฉันท์ทางสังคม 3) การยอมรับเป็นสมาชิกของสังคม และ 4) การเสริมสร้างพลังทางสังคม เมื่อนำมาใช้ในบริบทของชุมชนชนบท อาจมองไปที่ความเชื่อมโยงกันระหว่างการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคมของประชาชน ซึ่งน่าจะเชื่อได้ว่าจะมีความเป็นไปได้สูง กล่าวคือ หากการมีส่วนร่วมของสมาชิกชุมชนในทุกขั้นตอนเป็นไปอย่างเข้มข้นและมากพอ ผู้ที่เข้าไปมีส่วนร่วมน่าจะได้รับประโยชน์ในการพัฒนาตนเองในมิติต่างๆ อันนำไปสู่การยกระดับคุณภาพสังคมอย่างสอดคล้องกัน ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษา

2. สมมติฐานการวิจัย

ในการวิจัยนี้ได้ตั้งสมมติฐานการวิจัยโดยทั่วไปว่า ระดับการมีส่วนร่วมโดยรวมของประชาชนในการพัฒนาวิสาหกิจชุมชนมีความสัมพันธ์กับระดับคุณภาพสังคมโดยรวมของประชาชน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ที่มีการเลือกพื้นที่ศึกษาอย่างเฉพาะเจาะจง คือชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งครอบคลุมจำนวนหมู่บ้านทั้งหมด 8 หมู่บ้าน คือ 1) บ้านแม่เตย 2) คลองจิก 3) ท่าข้าม 4) บ้านปึก 5) หนองบัว 6) หินเกลี้ยง 7) เขากลอยออก และ 8) เขากลอยตก มีจำนวนประชากรทั้งสิ้นจำนวน 4,223 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนกลุ่มต่างๆ ในตำบลท่าข้าม โดยใช้สูตรของทาโร ยามาเน่ (Yamané, 1988 อ้างใน พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2543, น. 284-285) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้ขนาดตัวอย่างที่เหมาะสม คือ 365 คน วิธีการ

สุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Sampling) เป็นรายหมู่บ้าน ตามอัตราส่วนของประชากรในแต่ละหมู่บ้าน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ประเภท ได้แก่ 1) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) เป็นข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิด ทฤษฎี ข้อค้นพบจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลพื้นฐานบางส่วนของพื้นที่ศึกษา ได้มาจากการค้นคว้าตำรา เอกสาร บทความ รายงานการวิจัยและรายงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมและชุมชนในพื้นที่ และ 2) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) แบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ (1) ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของพื้นที่ศึกษาและกิจกรรมการพัฒนาชุมชนในพื้นที่ศึกษา ทำการรวบรวมด้วยการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการกับผู้นำชุมชน และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (2) ข้อมูลการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนและข้อมูลคุณภาพสังคมของสมาชิกในชุมชน ได้มาจากการสอบถามโดยใช้แบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง (Structured Questionnaire) ซึ่งผู้ศึกษาพัฒนาขึ้นเอง ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงโดยผู้ทรงคุณวุฒิ และมีการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างในชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ทำการวิเคราะห์ทางสถิติ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) เป็นการวิเคราะห์หาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อวัดการกระจายของข้อมูลที่ได้ และวัดแนวโน้มการเข้าสู่ศูนย์กลางของข้อมูลสำหรับจัดข้อมูลให้เป็นหมวดหมู่ แล้วนำมาบรรยายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ระดับการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชน และระดับคุณภาพสังคมของประชาชน และ 2) สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) เพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างระดับการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคมของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน

ผลการวิจัย

1. ระดับการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนของประชาชนในชุมชนท่าข้าม

ผลการวิเคราะห์ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนโดยรวม พบว่า อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยที่ 3.75 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ทุกด้านจัดอยู่ในระดับมาก และมีคะแนนเฉลี่ยใกล้เคียงกัน โดยการมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์และการมีส่วนร่วมด้านการดำเนินกิจกรรมมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดเป็นอันดับแรกเท่ากันทั้งสองด้าน คือ 3.80 รองลงมาคือ การมีส่วนร่วมด้านติดตามประเมินผล ค่าเฉลี่ย 3.79 และการมีส่วนร่วมด้านการดำเนินกิจกรรม ค่าเฉลี่ย 3.62 (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของวิสาหกิจชุมชน จำแนกเป็นรายด้าน

ด้านการมีส่วนร่วม	\bar{x}	S.D.	การแปล ความหมาย
1. การมีส่วนร่วมด้านการวางแผน	3.62	.814	มาก
2. การมีส่วนร่วมด้านการดำเนินกิจกรรม	3.80	.696	มาก
3. การมีส่วนร่วมด้านการรับผลประโยชน์	3.80	.765	มาก
4. การมีส่วนร่วมด้านการติดตามประเมินผล	3.79	.743	มาก
รวม	3.75	.741	มาก

2. ระดับคุณภาพสังคมของประชาชนในชุมชนท่าข้าม จำแนกเป็นรายด้าน

ผลการวิเคราะห์ระดับคุณภาพสังคมโดยรวมของกลุ่มตัวอย่าง พบว่า อยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.02 และเมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า มิติการเสริมสร้างพลังทางสังคมให้แก่ประชาชนมีค่าสูงอันดับแรก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.11 รองลงมาคือมิติความสามัคคีกันทางสังคม มีค่าเฉลี่ย 4.03 ตามด้วยมิติการยอมรับเป็นสมาชิกของสังคม มีค่าเฉลี่ย 3.99 และสุดท้ายคือมิติความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ มีค่าเฉลี่ย 3.95 ทั้งหมดจัดอยู่ในระดับมาก (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ระดับคุณภาพสังคมของประชาชน จำแนกเป็นรายด้าน

คุณภาพสังคม	\bar{x}	S.D.	การแปล ความหมาย
1. ความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ	3.95	.745	มาก
2. ความสามัคคีกันทางสังคม	4.03	.717	มาก
3. การยอมรับเป็นสมาชิกของสังคม	3.99	.745	มาก
4. การเสริมสร้างพลังทางสังคมให้แก่ประชาชน	4.11	.764	มาก
รวม	4.02	.742	มาก

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคม

ผลการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างระดับการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชน โดยรวมกับระดับคุณภาพสังคมโดยรวม พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($R = .631$) และยังพบว่าระดับการมีส่วนร่วม โดยรวมมีความสัมพันธ์กับระดับคุณภาพสังคมรายด้านทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนโดยรวมกับคุณภาพสังคมโดยรวม

คุณภาพของสังคม ในชุมชนท่าข้าม	ความสัมพันธ์ การมีส่วนร่วมโดยรวม				R	sig	ระดับ ความสัมพันธ์
	1. วางแผน	2. ดำเนินกิจกรรม	3. รับผิดชอบต่อชุมชน	4. การติดตามประเมินผล			
1. ความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ	.393	.421	.398	.394	.443	.000**	มีความสัมพันธ์
2. ความสมานฉันท์ทางสังคม	.471	.587	.597	.592	.617	.000**	มีความสัมพันธ์
3. การยอมรับเป็นสมาชิกของสังคม	.437	.580	.632	.632	.624	.000**	มีความสัมพันธ์
4. การเสริมสร้างพลังทางสังคม	.414	.482	.560	.543	.548	.000**	มีความสัมพันธ์
รวม	.484	.585	.620	.612	.631	.000**	มีความสัมพันธ์

**มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิจัยในครั้งนี้น่าสนใจมากสำหรับชุมชนที่มีการพัฒนาประสบผลสำเร็จจนเป็นที่รู้จักอย่างกว้างขวางเช่นชุมชนท่าข้ามแห่งนี้ เพราะได้พบว่าระดับการมีส่วนร่วมโดยเฉลี่ยในการดำเนินงานของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนท่าข้าม ทั้งในภาพรวมและรายด้าน จัดอยู่ในระดับมากทั้งหมด ข้อค้นพบนี้สะท้อนให้เห็นว่าเบื้องหลังของความสำเร็จในการพัฒนาของชุมชนนี้มาจากการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของประชาชนด้วย ในขณะที่ผลวิเคราะห์ระดับคุณภาพสังคม ซึ่งเป็นตัวสะท้อนผลลัพธ์ของการพัฒนา ก็มีข้อค้นพบที่ไปในทิศทางเดียวกันกับระดับการมีส่วนร่วม กล่าวคือ ค่าเฉลี่ยของระดับการมีส่วนร่วมโดยรวมทุกด้านและรายด้านจัดอยู่ในระดับมากทั้งหมด และเมื่อทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนโดยรวมกับระดับคุณภาพสังคมโดยรวม พบว่า มีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมส่งผลดีต่อคุณภาพสังคมของประชาชนอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการและจริงจังในกิจกรรม/โครงการพัฒนาที่ดำเนินการในรูปแบบกลุ่มซึ่งมุ่งส่งเสริมการประกอบการเพื่อยกระดับดำรงชีพบนฐานของทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เรียกว่าวิสาหกิจชุมชน

อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการศึกษาที่พบว่าระดับการมีส่วนร่วมในการดำเนินการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทำข้ามทั้งโดยรวมและรายด้านทั้งหมดอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าประชาชนทำข้ามมีส่วนร่วมสูงในกระบวนการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในทุกด้าน ซึ่งเป็นสัญญาณที่ดีของการพัฒนาไปสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง จากการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมที่เป็นการกระทำร่วม (Collective Action) อย่างมีระบบ เพื่อยกระดับการดำรงชีพของคนในชุมชนบนฐานของทรัพยากรที่มีอยู่และภูมิปัญญาท้องถิ่น ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของบพิตร อธิสาร (2552) ที่ได้ศึกษาเรื่องการประเมินความสำเร็จของกลุ่มอาชีพ ในเขตเทศบาลตำบลชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งพบว่า ในกลุ่มอาชีพที่ประสบความสำเร็จนั้น สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วมในกิจกรรมทุกด้าน มีการพัฒนาศักยภาพสมาชิกกลุ่ม มีการวางแผนการผลิตและกำหนดเป้าหมายในการทำงานอย่างชัดเจน มีการบริหารงบประมาณอย่างเหมาะสม มีการจัดสรรผลประโยชน์แก่สมาชิกอย่างเป็นธรรม และมีการตรวจสอบจากสมาชิกกลุ่มและหน่วยงานอื่น ๆ อีกทั้งยังสอดคล้องกับงานวิจัยของนันทิ ขจรกิตติยา (2550) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการธุรกิจชุมชนสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน ซึ่งพบว่า ปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการจัดตั้งธุรกิจชุมชน คือ การทำงานร่วมกันภายใต้หลักการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับประโยชน์ โดยที่ผู้นำจะต้องมีบทบาทสูงในการประสานความคิดและกระตุ้นการทำงานของคนในชุมชน

การที่ระดับคุณภาพสังคมของประชาชนในชุมชนทำข้าม ทั้งโดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมากทั้งหมด เป็นข้อค้นพบที่สะท้อนถึงผลลัพธ์ของการดำเนินงานพัฒนาที่เหมาะสม เกิดประโยชน์ต่อสมาชิกกลุ่ม ซึ่งมักจะเกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพและการเข้ามามีส่วนร่วมของสมาชิกอย่างแข็งขัน ตลอดจนการเอื้อเฟื้อระหว่างกันของคนในชุมชน อันเป็นลักษณะสำคัญของสังคมที่มีคุณภาพ ดังที่อาแว มะแสด (2554) ได้อธิบายคุณภาพสังคมไว้ว่า เป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากการตระหนักถึงศักยภาพของคนผ่านการเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมทางสังคม และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาศักยภาพของประชาชน อีกทั้งยังสอดคล้องกับผลการศึกษาของสุพรรณิ ไชยอำพร (2555) ที่พบว่า คุณภาพสังคมในทัศนะของคนในชุมชน คือ สังคมที่มีความเอื้อเฟื้อเพื่อความสงบสุข สามัคคี ฟังตนเองได้ มีความเป็นหนึ่งเดียว ไม่แตกแยก และรู้จักให้อภัย นอกจากนี้การดำเนินกิจกรรมในรูปแบบของกลุ่มยังส่งเสริมความสัมพันธ์แบบเครือญาติ และการที่ผู้คนได้รับการพัฒนาศักยภาพทำให้สามารถพึ่งตนเองได้สูงขึ้นและเข้าถึงบริการจากรัฐ เช่น การศึกษา การมีรายได้ ฯลฯ ทว่าถึงมากขึ้น

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนโดยรวมกับคุณภาพสังคมของสมาชิกชุมชน ซึ่งในการศึกษานี้พบว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 นั้น สอดคล้องกับคำอธิบายของอาแว มะแสด (2554) ที่ว่า วิถีชีวิตของชาวชนบทเป็นผลสะท้อนของปฏิสัมพันธ์และความเชื่อมโยงอย่างใกล้ชิดระหว่างระบบการทำมาหากินกับระบบความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกชุมชน ผ่านการทำกิจกรรมร่วม (Collective Action) ดังนั้นความร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชนบนฐานของการช่วยเหลือพึ่งพาระหว่างกันจะช่วยให้เกิดพลังสร้างสรรค์งานที่มีประโยชน์ และสามารถแก้ปัญหาที่ใหญ่เกินกว่าที่แต่ละบุคคลหรือครอบครัวเพียงจะทำได้โดยลำพัง การปฏิสัมพันธ์ในลักษณะเช่นนี้ย่อมเป็นผลดีต่อการยกระดับคุณภาพสังคมของสมาชิกชุมชนและครัวเรือน

แต่ละราย โดยเฉพาะในบรรดาผู้ที่เข้าร่วมในกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์ในรูปแบบกลุ่ม และในกิจกรรมของชุมชน โดยรวม

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ในงานพัฒนา

การพัฒนาและดำเนินกิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเป็นการทำงานร่วมกันหลายฝ่ายอย่างเป็นกระบวนการ จึงควรเรียนรู้เชิงลึกและทำความเข้าใจให้ชัดเจน อีกทั้งยังต้องมีการพัฒนาความคิด ด้วยการกระตุ้นให้คนในชุมชนรู้จักค้นหาปัญหา ร่วมหาแนวทางแก้ไขและป้องกันปัญหาด้วยตนเอง ควบคู่กับการปลูกจิตสำนึกที่จะสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ดังนั้นหน่วยงานที่จะทำการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนควรเน้นให้คนในชนเห็นถึงความสำคัญของการพึ่งพาตนเองมากกว่าการพึ่งพาภาครัฐ และเมื่อมีการรวมกลุ่มแล้วควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาระบบงาน โดยการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกิดแก่สมาชิกและกรรมการวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้สามารถค้นหาความต้องการของชุมชนที่แท้จริง ส่วนรัฐควรทำหน้าที่ให้คำแนะนำ และสนับสนุนงบประมาณตามที่จำเป็นเท่านั้น

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยในอนาคต

2.1 การศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนกับคุณภาพสังคมของประชาชน เฉพาะในชุมชนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาเท่านั้น จึงควรมีการศึกษาในลักษณะเดียวกันนี้ในชุมชนอื่นๆ ซึ่งอาจเลือกกลุ่มตัวอย่างการศึกษาในจังหวัดอื่น ๆ เพื่อการเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนและความแตกต่าง อันจะนำไปสู่การสัมฤทธิ์ที่กว้างขึ้น

2.2 การศึกษาการมีส่วนร่วมในวิสาหกิจชุมชนควรมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องในพื้นที่เดียวกัน เพื่อให้เห็นพลวัตและพัฒนาการของการมีส่วนร่วมในกลุ่มลักษณะนี้ อันจะมีประโยชน์ต่อการประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพสังคมของชุมชนชนบทให้เกิดผลมากยิ่งขึ้น และขยายไปยังชุมชนต่างๆกว้างขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- จักรี สุจริตธรรม. (2546). *แนวทางการปฏิบัติงานวิสาหกิจชุมชนและการพัฒนาสู่ความยั่งยืน: รายงานการประชุมเชิงปฏิบัติการประชุมเชิงปฏิบัติการวิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: สำนักพัฒนาธุรกิจสหกรณ์.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล. (2554). *วิสาหกิจชุมชน: กลไกเศรษฐกิจฐานราก*. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ถวิลวดี บุรีกุล. (2553). *คุณภาพสังคมในประเทศไทย. ในเอกสารประกอบการประชุมวิชาการสถาบันพระปกเกล้า เรื่องคุณภาพสังคมในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนา สถาบันพระปกเกล้า.

- ธนสาร บัลลังก์ปัทมา. (2551). *บทบาทประชาชนในการมีส่วนร่วมจัดการศึกษา*. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2557 จาก <http://gotoknow.org/blog/cityedu/200818>.
- นันทิ ขจรกิตติยา. (2550). *การจัดการธุรกิจชุมชน: แนวทางสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน*. ยะลา: คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา
- บพิตร อริยสาร. (2552). *การประเมินความสำเร็จของกลุ่มอาชีพในเขตเทศบาลตำบลชุมพวง อำเภอชุมพวง จังหวัดนครราชสีมา*. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปาริชาติ วลัยเสถียร และคณะ. (2543). *กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา*. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ปิยะฉัตร ภมรสุต. (2542). *เศรษฐกิจพอเพียงกับชุมชน*. *วารสารมูลนิธิชัยพัฒนา* 31(8).
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2543). *วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนกรมส่งเสริมการเกษตร. (2549). *วิสาหกิจชุมชน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 14 มกราคม 2557 จาก <http://www.smce.doae.go.th/>
- เสรี พงศ์พิศ. (2541). *วิสาหกิจชุมชนทิศทางใหม่ของการพัฒนา*. กรุงเทพฯ: อักษรบัณฑิต.
- เสรี พงศ์พิศ. (2548). *เครือข่าย: ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็งชุมชนเข้มแข็ง*. กรุงเทพฯ: สถาบันส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน.
- เสรี พงศ์พิศ. (2552). *คู่มือการทำวิสาหกิจชุมชน*. กรุงเทพฯ: พลังปัญญา.
- สุพรรณิ ไชยอำพร. (2555). *รูปแบบและขั้นตอนการขับเคลื่อนคุณภาพสังคมของชุมชน*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุนา เกิดสินชัย. (2550). *การมีส่วนร่วมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนในการดำเนินงานวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปทุมธานี*. วิทยานิพนธ์ หลักสูตรสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม.
- สุรสิทธิ์ วชิรขจร. (2553 ก). *คุณภาพสังคม: จากยุโรปสู่ประเทศไทย*. *วารสารพัฒนาสังคม* 12(1): 15-44.
- สุรสิทธิ์ วชิรขจร. (2553 ข). *ความสัมพันธ์ระหว่างความสมานฉันท์ทางสังคม สถาบันทางการเมืองและการพัฒนาประเทศ*. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุวิทย์ สมบัติ. (2540). *กระบวนการพัฒนาเด็กเล็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสวนเขื่อนจังหวัดแพร่*. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อาแว มะแส. (2554). *บทบาทของกิจกรรมร่วมในการเสริมสร้างคุณภาพสังคมในชุมชนชนบทไทย: วิเคราะห์กรณีของ 2 ชุมชนในภาคใต้*. *วารสารร่วมพฤษ*, 29(1): 9-38.
- อาแว มะแส. (2556). *การจัดสวัสดิการชุมชนผ่านกลุ่มออมทรัพย์: ทางเลือกในการลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมในชนบทไทย*. *วารสารพัฒนาสังคม*. 14(2): 19-38.